

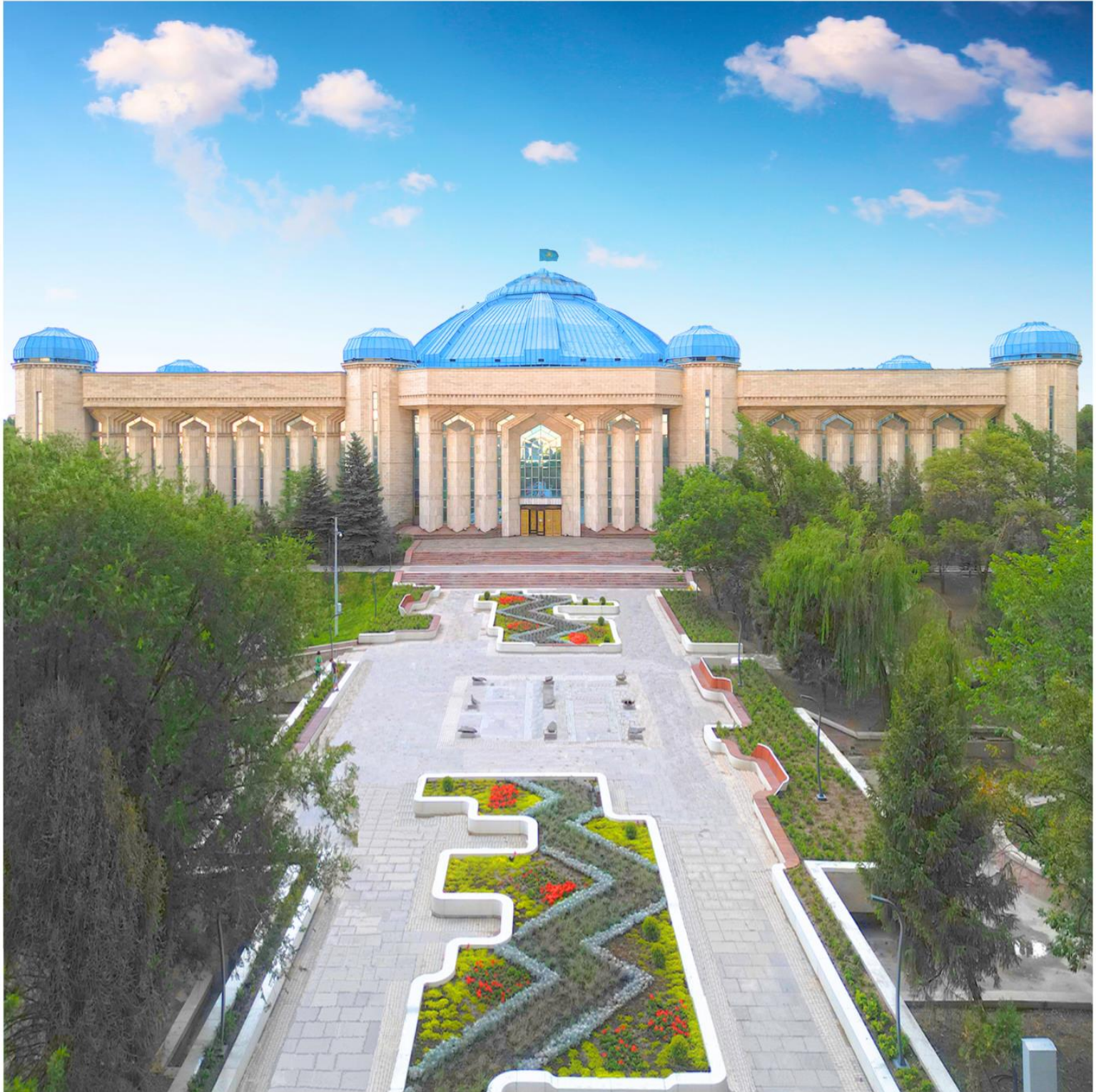
ISSN: 2960-0049  
ISSN-L: 2958-5376

# MUSEUM.KZ



ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ • НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ • SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

2(10)2025





ӨОЖ 069.121

**МУЗЕЙ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ***А.Ж. Уркинбаева*

«Әзірет Сұлтан» Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы (Қазақстан)

**Андатпа.** Ұсынылған мақалада «музей педагогикасы» ұғымына зерттеушілердің әртүрлі көзқарастары, оның ғылым ретінде қалыптасуы, музейлік педагогикалық бағдарламалар мен сабақтардың үлгілері, балалармен жұмыс істеудің әртүрлі түрлері мен әдістері қарастырылған. Жалпы музей педагогикасы музейді білім беру жүйесі ретінде қарастыратын музейтану, педагогика және психологияның тоғысуындағы ғылыми пән екендігі сараланады.

Музей педагогикасының жаңа бағыты – интерактивті музей сабақтарының негізінде балаларда музейге деген қызығушылығы мен бейімділігін артады. Оның негізгі қызметі мәдени-білім берудің ерекшеліктері мен тарихын, әртүрлі категориялардағы келушілерге ықпал ету әдістерін жүзеге асыру және басқа педагогикалық мекемелердің өзара қарым-қатынасын зерттеу болып табылады. Музей педагогикасы музейдің мәдени-ағартушылық ортасында мектеп оқушыларының іс-әрекетінің заманауи педагогикалық формаларын дамытуға шақырады.

Мақалада музейде баланы жандандыруға және оның шығармашылық қабілеттерін анықтауға бағытталған жаңа әдістемелерді қолданатын сабақтар қамтылады.

Музей педагогикасы – балалардың бойында гуманистік құндылықтарды қалыптастыруға, табиғатқа, әлемге және басқа адамдарға сезімтал қарауға көмектесетін инновациялық педагогикалық технология. Сонымен қатар музей жәдігерлерін ұлттық мәдениетіміздің дерегі және жастарды рухани жағынан тәрбиелеу құралы ретінде педагогикалық тұрғыдан қарастыру, ғылымда арнайы ғылыми бағыт ретінде музейлік педагогиканы, оның теориялық-методологиялық негіздерін қалыптастыру бүгінгі күннің басты талабы екендігін айқындайды.

**Зерттеу материалдары мен әдістері.** Музей педагогикасы – педагогикалық көзқарас тұрғысынан ақпаратты беру және қабылдау процесінде музейлік қарым-қатынас формаларын, музей құралдарын пайдалану сипатын зерттеуді қажет етеді. Мақалада дереккөздердің мазмұндық ерекшеліктеріне сай талдау мен бағалаудың өзіндік тәсілдері таңдап алынды. Ол музейлік педагогикалық бағдарламаларды жасау, музейлік педагогиканы музейтану, өнертану, тарих және өлкетанумен байланыстыру, музейде балалардың белсенділігін күшейту.

**Тірек сөздер:** музей, педагогика, адамгершілік, рухани, тәрбие, дүниетаным, тұлға, даму.

**Сілтеме жасау үшін:** Уркинбаева А.Ж. Музей педагогикасының тарихы және даму болашағы // MUSEUM.KZ. 2025. №2 (10), 69-77 бб. DOI 10.59103/muzkz.2025.10.06

**ИСТОРИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ***А.Ж. Уркинбаева*

Национальный историко-культурный музей-заповедник «Азрет Султан» (Казахстан)

**Аннотация.** В данной статье рассматриваются различные взгляды исследователей на понятие «музейная педагогика», ее становление как науки, образцы музейных педагогических программ и занятий, различные формы и методы работы с детьми. В целом музейная педагогика – это научная дисциплина на стыке музееведения, педагогики и психологии, которая рассматривает музей как образовательную систему.

На основе нового направления музейной педагогики – интерактивных музейных занятий – у ребенка возрастает интерес и склонность к музею. Его основной деятельностью

является изучение культурно-образовательных особенностей и истории, методов воздействия на посетителей различных категорий и взаимодействия других педагогических учреждений. Музейная педагогика призвана развивать современные педагогические формы деятельности школьников в культурно-просветительской среде музея.

Статья включает в себя занятия с использованием новых методик, направленных на активизацию и выявление творческих способностей ребенка в музее.

Музейная педагогика – инновационная педагогическая технология, способствующая формированию у детей гуманистических ценностей, чуткого отношения к природе, миру и другим людям. Вместе с тем, педагогическое рассмотрение музейных экспонатов как фактов национальной культуры и инструмента духовного воспитания молодежи, формирование в науке музейной педагогики как специального научного направления, ее теоретико-методологических основ является главным требованием сегодняшнего дня.

**Материалы и методы исследования.** Музейная педагогика с педагогической точки зрения требует изучения характера использования музейных форм общения, музейных средств в процессе передачи и приема информации. В статье отражены собственные подходы к анализу и оценке в соответствии с содержательными особенностями источников. Это создание музейных педагогических программ, увязка музейной педагогики с музееведением, искусствоведением, историей и краеведением, усиление активности детей в музее.

**Ключевые слова:** музей, педагогика, нравственность, духовность, воспитание, мировоззрение, личность, развитие.

**Для цитирования:** Уркинбаева А.Ж. История и перспективы развития музейной педагогики // MUSEUM.KZ. 2025. №2 (10), с. 69-77. DOI 10.59103/muzkz.2025.10.06

## HISTORY AND PROSPECTS OF MUSEUM PEDAGOGY

*A.Zh. Urkinbaeva*

National Historical and Cultural Museum-Reserve “Azret Sultan” (Kazakhstan)

**Abstract.** The article reviews here explores the various perspectives held by researchers on the concept of "museum pedagogy", its development as a scientific discipline, examples of museum pedagogical programmes and classes, and the diverse methodologies employed in working with children. Generally, museum pedagogy is a scientific discipline at the intersection of museology, pedagogy and psychology, which considers a museum as an education system.

Based on the new direction of museum pedagogy - interactive museum classes – the child's interest and inclination towards the museum increases. Its main activity is the study of cultural and educational features and history, methods of influencing visitors of various categories and the interaction of other pedagogical institutions. Museum pedagogy is designed to develop modern pedagogical forms of schoolchildren's activities in the cultural and educational environment of the museum.

The article includes classes that utilise novel techniques aimed at activating and identifying the creative abilities of the child in the museum.

Museum pedagogy as an innovative pedagogical technology that contributes to the formation of humanistic values in children, as well as a sensitive attitude to nature, the world and other people. At the same time, the pedagogical consideration of museum exhibits as facts of national culture and an instrument of spiritual education of young people, the formation of museum pedagogy in science as a special scientific direction, its theoretical and methodological foundations as the main requirement of today.

**Materials and research methods.** Museum pedagogy in terms of pedagogy requires the study of the nature of the use of museum forms of communication, museum means in the process of transmitting and receiving information. In this article selected its own approaches to analysis and assessment in accordance with the substantive features of the sources. Thus, the creation of museum

pedagogical programs, linking museum pedagogy with museum studies, art history, history and local history, strengthening the activity of children in the museum.

**Keywords:** museum, pedagogy, morality, spirituality, upbringing, worldview, personality, development.

**For citation:** Urkinbaeva A.Zh. History and Prospects of Museum Pedagogy // MUSEUM.KZ. 2025. №2 (10), pp. 69-77. DOI 10.59103/muzkz.2025.10.06

**Кіріспе.** Музей педагогикасы – музей ісін білім беру жүйесі ретінде қарастыратын музейтану, педагогика және психологияның тоғысқан жеріндегі ғылыми пән. Сонымен қатар, педагогикалық процесс арқылы мәдени тәжірибені беруге бағытталған заманауи музейдің ғылыми және практикалық қызметінің негізгі саласы болып табылады.

**Нәтижелер мен талқылау.** Қазіргі таңда мектеп оқушыларымен музейлік-педагогикалық іс-шаралардың өркендегенін байқауға болады. Ол бір жағынан, музейлердің балаларға арналған білім беру бағдарламаларын ұсынады, балалар орталықтары мен студияларының жұмысын атқарады. Сондай-ақ мектептерде музей жасақтау тәжірибесі қалыптасқан. Қаржылық қиындықтарға қарамастан, бүгінде мектепте музейдің болуы маңызды болып саналады. Мектеп музейінің бағыты әрқашан тарихпен, соның ішінде өлкетану және этнографиялық көрмелермен, әскери даңқ бұрыштарымен, мектеп тарихымен тығыз байланысты. Музей педагогикасы тарихи білім берудегі дәстүрлі емес тәсілді жүзеге асыруға және әрбір баланың өзін-өзі тануына ықпал етуге арналған ғылыми пән болып есептеледі.

Тарих стандарттары мен бағдарламалары бүгінгі таңда мұғалімдерді мәдени-білім беру ортасын құруға, музей кеңістігіндегі мектеп оқушыларының іс-әрекетіне, тарих пен мәдениеттің жадын сақтауға бағыттайды. Музейдегі сабақтар мектеп оқушыларын заттардың тарихи және мәдени контекстін көруге үйретеді, мәдени мұралармен байланыс негізінде сәйкес дәуірдің бейнелерін қайта құру қабілетін дамытады, басқа мәдениеттерге құрметпен қарайды, гуманистік жүйені түсінуге және қабылдауға дайындайды.

Музей педагогикасы әлемнің көптеген елдерінде әлеуметтік сұранысы жоғары, дидактикалық үдерісінің айрықша құрылымы және мазмұнының өзіндік ерекшеліктері бар педагогикалық жүйемен «қатарлас білім» жүйесі ретінде қарастырылып келеді. Жалпы музей педагогикасы – музей интеграциясы (базасы), яғни музейтанудың және педагогикалық ғылымдардың өзара байланысы болып табылады. Оның негізгі қызметі мәдени-білім берудің ерекшеліктері мен тарихын, әртүрлі категориялардағы келушілерге ықпал ету әдістерін жүзеге асыру және басқа педагогикалық мекемелердің өзара қарым-қатынасын зерттеу болып табылады. Н.В. Соловьевтің пікірінше, қазіргі музей педагогикасы қызметі музейлік коммуникация мәселесі саласында дамып келеді және оның қызметі музей мен оның мәдениетіне көпшілікті, әсіресе жастарды тарту, тұлғалардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға бағытталған [Егізбаева, 2012: 4].

Тарихи білім беру контекстіндегі тұжырымдаманың алғашқы анықтамаларының бірі мемлекеттік тарих музейінде пайда болды. Музей педагогикасы – педагогикалық көзқарас тұрғысынан ақпаратты беру және қабылдау процесінде музейлік қарым-қатынас формаларын, музей құралдарын пайдалану сипатын зерттейді. Музей педагогикасының пәні – музейдің педагогикалық әсер етуінің мазмұнына, әдістеріне және формаларына байланысты бағытталған [Левыкина, 1988: 272]. Бұл ғылымның анықтамаларын қарастыра отырып, музейтанушылар мен педагогтар оның пәнаралық сипаты мен коммуникативті-педагогикалық процестермен байланысын атап өтті. А.Н. Морозова мен О.В. Мельникова музейлік педагогиканы музейтану, өнертану, тарих және өлкетанумен байланыстырады [Морозова, 1988: 5].

Музей педагогы Б.А. Столяров музей педагогикасына мынадай анықтама береді: «Музей педагогикасы – музейлік ортадағы педагогикалық үдеріс арқылы пәнаралық көзқарастың мәдени тәжірибесін беретін заманауи музейдің ғылыми-практикалық қызметінің саласы» [Столяров, 2001: 46].

Сол сияқты танымал музей педагогы М.Ю. Юхневич: «Музей педагогикасы - музейді білім беру жүйесі ретінде қарастыратын музейтану, педагогика және психологияның тоғысқан жеріндегі ғылыми пән» деп есептейді.

Зерттеушілер «музей педагогикасы» және «музейлердің мәдени-ағартушылық қызметі» ұғымдарын ажырата білген. Біріншісі ғылыми пәнді, екіншісі музей тәжірибесінің дәстүрлі бағытын білдіреді [Шулепова, 2009: 305]. Бұл екі ұғым – теория мен практика – тарихи білім берудің дамуындағы барлық жаңа тенденцияларға айқын әсер етіп, гуманитарлық, педагогика және музей ісіндегі өзгерістерді бейнелейді. Ондағы білім алу, жеке әлеуметтену, музейлік қарым-қатынас және келушілермен диалог идеялары музей кеңістігін «бөтен» емес, «өзінікі» ретінде қабылдауға бағытталған. Келуші пікірталас барысында сұрақтар қояды, өз пікірін айтады, дауласады. Жалпы алғанда музей педагогикасы музейдің мәдени-ағартушылық ортасында мектеп оқушыларының іс-әрекетінің заманауи педагогикалық формаларын дамытуға бағытталады.

О.Е. Шейнина, «Музей педагогикасы тәжірибені қорытып қана қоймайды, сонымен қатар жаңа әдістер мен музейлік педагогикалық бағдарламаларды жасайды» деген пікір айтады [Шейнина, 2009: 182].

Көрнекті тұлғалардың бірі, Гамбург көркем галереясының директоры А. Лихтварк музейді оқу орны деп санап, сабақтың орнына бір картина немесе экспонат төңірегінде «музей диалогтары» әдісін енгізді.

Ал Г. Фройденталь «Музей педагогикасы» терминін енгізіп, мектеп оқушыларына жас ерекшеліктеріне қарай экспонаттарды мұқият іріктеуді, экскурсияда ізденіс тапсырмаларын беруді және өз бетінше шығармашылық іс-әрекет арқылы музей білімін бекітуді ұсынды. Ұлы орыс ғалымы Н.Ф. Федоров революцияға дейінгі Ресейдің оқу орындары үшін музейлердің мәдени-ағартушылық қызметін ұйымдастыруды насихаттады. Ол «Егер музей барлық төменгі және орта оқу орындарына толық қол жетімді болмаса, көпшілік үшін жабық болып қалады» деп жазды.

Ресейдегі революцияға дейінгі кезеңде музейлер мектептермен, гимназиялармен белсенді жұмыс істеді және оларға оқушылардың белгілі бір жасына бағытталған экскурсиялар ұсынылды. Нәтижесінде мектеп бағдарламаларына үш түрдегі – жаратылыстану-ғылыми, тарихи-мәдени және әдеби музейлерге экскурсиялар енгізілді. 1905 жылы С.Т. Шацкий, Л.К. Шлегер және А.У. Зеленко Ресейде алғашқы балалар музейін құрды, онда балалар сабақтарда, үйірмелерде шығармашылықпен айналысты. Музейдегі мұндай шығармашылықтың бір бағыты әртүрлі тарихи дәуірлердегі тұрғын үйлер мен костюмдерді жобалау болған.

Одан кейінгі кеңестік заманның 1920-1950 жылдарында музейдің ағартушылық моделі сақталды, бірақ идеологиялық бояуға ие болды. Мәдени-ағарту жұмысының басты кейіпкері экскурсия жетекшісі, ал балалармен жұмыс істеудің жетекші түрі – экскурсия болды. Музей мен мектеп арасындағы ынтымақтастықтың тиімділігі балалардың келушілер санымен, өткізілген экскурсиялармен және оқылған дәрістермен өлшенді. Белгілі ғалымдар А.В. Бакушинский, Н.А. Гейнике, Б.Е. Райков оқушыларға экскурсия жүргізу әдістемесі бойынша жұмыстар жасады. Революциядан кейінгі уақытта жаңа бағыттағы балалар музейлері ашылды. Н.Д. Бартрамның ойыншықтар музейінде балалар ойыншық бизнесінің тарихы арқылы еліміздің тарихы мен өмірін зерттеді. Ал А.У. Зеленко балалар музейінде экспонаттардың астына қолтаңбалардың орнына жұмбақтарды жазып, кіру билетін өздеріне ұнаған экспонаттардың қасында қалдыруды енгізген. Мексика балалар кітабы музейінде балалар кітап парақтарын қайта жасалған баспаханада басып шығарды. Жалпы алғанда оқушыларға экскурсиялар тегін өткізілді.

1960-1980 жылдары балалармен музей қызметі ақпараттық модель аясында жалғасты, оған сәйкес экспонаттар туралы ғылыми ақпаратты балаларға қол жетімді түрде беру басты міндет болып саналды. Музейлерде оқушылар үшін факультативтік сабақтар мен абонементтер ашылды. Музей ісінде мектепке көбірек көңіл бөлініп, балаларды оқыту



бағдарламаларын дамыта бастады. Осы кезеңде мектеп музейлерін ұйымдастырудың өсуі байқалды.

А.М. Разгон 1970-80 жылдары КСРО-да музей педагогикасының ғылым ретінде қалыптасуы және музей педагогикасын ғылыми пән ретінде құру музейлердің оқу-ағарту қызметін түсінумен және музейтану, әлеуметтану, психология және педагогика ғылымдарының дамуын есепке алумен байланысты деп есептеді. Ал Е.Г. Ванслова музейде мектеп оқушыларымен жұмыс істеу үшін арнайы бағдарламалар жасады. Ол тарихқа «музейдегі жалпыға бірдей білім беру» деген атпен енген жүйелі әдісті дамытты. Бағдарламада музейде баланы жандандыруға және оның шығармашылық қабілеттерін анықтауға бағытталған жаңа әдістемелерді қолданатын сабақтар қамтылды.

1990 жылдардан бастап М.М. Бахтиннің идеяларының арқасында музей мәдени-тарихи диалогтың орны ретінде қарастырыла бастады, оның аясында балалармен қарым-қатынастың жаңа түрлерін іздеу басталды. 1990-2000 жылдары балалар аудиториясымен жұмыс жасауда коммуникативті модель берік орнықты. Бүгінгі таңда музейдің барлық педагогикалық қызметі коммуникациялық тәсіл қағидаттарына негізделген. Музей педагогикасы саласындағы маман Е.Н. Мастеница коммуникативті тәсілдің төрт қағидасын анықтады: антропоцентристік (бұрышта-адам, «субъект»), мәдениеттану (коммуникация саласындағы белгілер), диалогтық (екі немесе одан да көп қатысушылардың мәдениетаралық диалогы), аксиологиялық (байланыс тәуелсіз құндылық ретінде) [Федоров, 2008: 11].

Мектеп оқушысы өзінің ішкі әлемі, қызығушылықтары мен бейімділігі бар музейлік оқу қызметінің «субъектісі» ретінде қарастырыла бастады. Музейде білім алушы коммуникативті үдеріс пен диалогтың тең құқылы қатысушысы ретінде қабылдана бастады. Қарым-қатынастың негізгі принципі – балалардың іс-әрекетін жүргізудегі жеке-тұлғалық бағыт. Музей педагогикасы жаңа принциптермен қатар дәстүрлі қағидаларды да жоққа шығармайды: балалар аудиториясымен жұмыс жасауда жас ерекшеліктерін ескеру принципі, музей мұрасын игерудегі саналылық пен белсенділік принципі, қолжетімділік пен көрнекілік қағидалары, жүйелілік принципі болып табылады. Бұл музей мен мектеп қызметінің бағдарламаларының бірізділігін көздейді [Решетников, 1991: 262-268].

Соңғы 20 жылды музей педагогикасының «алтын ғасыры» деп атауға болады, өйткені осы жылдардың ішінде музейдің тәрбиелік әлеуетінің айқын өсуі байқалады. Музейлерде мектептерге арнайы бағытталған бөлімдер құрылды, келушілердің шығармашылығы мен танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған білім беру тұжырымдамалары мен жаңа педагогикалық технологиялар пайда болды. Әр музейде әртүрлі жастағы және әртүрлі типтегі мектептерге арналған бағдарламалар бар. Мектеп бағдарламасына музейтану пәні енгізіле бастады. Ірі музейлер жанынан мамандандырылған мектептер мен балалар орталықтары құрылды. 1989 жылы құрылған Ресей музейі жанындағы гуманитарлық гимназия музей мен мектеп арасындағы көп жылдық ынтымақтастықтың тәжірибесі болып табылады.

2006 жылы Пушкин музейінде балалар мен жасөспірімдерге эстетикалық тәрбие беру орталығы ұйымдастырылды, ол әртүрлі жастағы студенттердің шығармашылық іс-әрекетінің әртүрлі түрлеріне жағдай жасады және музейге жас келушілерге көрмелер қойды. Орталықта өнер сүйер қауым, жас өнертанушылар клубы, өнер студиясы пайда болды. Балалар орталықтары музейдің мәдени ортасын оқу-ағарту мақсатында барынша пайдаланады. Балалар орталықтарында мәдениеттің аймақтық аспектісі күшті, ол сәндік-қолданбалы өнер мектептерінің, көне үйірмелердің, шығармашылық студиялар мен үйірмелердің құрылуымен, балалар экспозициялары мен көрмелерінің пайда болуымен жүзеге асады. 1995 жылы Мәскеуде «Ресей отбасы» қайырымдылық қорында балалар музейі немесе «Жили-былы» ертегілер үйі пайда болды, онда балалар ертегі атмосферасына еніп, театрландырылған экскурсияға қатысты. Осының негізінде музейлерде ерекше маман – музейлік шындықты педагогикалық аспектіден меңгерген музей мұғалімі пайда болды.

Қазіргі заманғы музейдің жұмыс жүйесі белгілі бір оқыту моделін құрайтын әртүрлі критерийлер бойынша білім беру бағдарламаларын жүзеге асыру негізінде құрылады.

Т. Гафар олардың типологиясын оқу өнімінің мазмұнын талдау, музейдің тәрбиелік әлеуетін арттыру және оқу үдерісі субъектілері, олардың оқу-тәрбие процесіне қатысуы, жас ерекшеліктерінің негізінде құруға болады деп есептейді [Гафар, 2012: 34]. Музейдегі барлық бағдарламаларды жүзеге асыру ынтымақтастық педагогикасы мен баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа педагогикалық технологияларға негізделген. Б.А. Столяров музейде оқытудың келесідей төрт үлгісін ұсынады. Іздеу моделі студенттердің проблемалық презентация мен зерттеушілік әрекетін қамтиды; коммуникативтілік ынтымақтастық педагогикасына негізделген; симуляциялық модель музей ортасында өткен оқиғалар мен бейнелерді қайта құрастырады; инновациялық ойын сізге шығармашылық қиялды қосуға және іске асырылмайтын жағдайды жүзеге асыруға мүмкіндік береді [Столяров, 2008: 272].

Біздің ойымызша, барлық музейлік бағдарламалар мен іс-шараларды бес түрге бөлу керек. Ойын сабақтары кейіпкерлерге киіну және оқиғалар мен құбылыстарды рөлдік ойнау, импровизацияланған – экспонаттар туралы балалардың әңгімелері және экспонаттардың өздері рөлінде өнер көрсету, іздеу – алдын-ала белгіленген параметрлер мен белгілер бойынша экспонаттарды іздеу, модельдеу – құбылысты, картинаны немесе кейіпкерді өзіндік шығармашылықпен қайта құру арқылы, интерактивті – музейде көргендері арқылы балалардың бірлескен іс-әрекеті болып табылады [Короткова, 2013: 46]. Бұл оқушылардың іс-әрекетіне, белсенділік тәсіліне негізделген.

Интерактивті музей сабақтары – музей педагогикасындағы жаңа бағыт. «Интерактивтілік» ағылшын тілінен аударғанда «өзара әрекеттесу» деген мағынаны білдіреді. Бұл идеяны алғаш рет музейтанушы, педагог А.У. Зеленко – «сезімтал сауаттылық» деп атады. Ол баланың музей экспонаттарымен белсенді өзара әрекеттесуін түсіндіреді, оның барысында заттарды қолмен ұстауға рұқсат етілді. М.Г. Хугаева, Л.М. Шляхтин интерактивтіліктің негізінде баланың экспонатпен, делдалсыз экспозиция материалдарымен байланысы, экспозицияда аудио және компьютерлік құрылғыларды пайдалану және экспозициядағы оқушылардың қызметін ынталандыру деп санайды. Дәптерлер мен нұсқаулықтардағы тапсырмалар жүйесін қолдана отырып, бұрынғы позицияны зерттеудегі белсенділік тәсілін жүзеге асыру негізделеді. Е.Г. Артемов музей педагогикалық қызметіндегі интерактивтілікті түсінуде кеңірек тәсілді ұсынды. Интерактивтілік баланың музей кеңістігінде қоршаған ортамен, тарихи ескерткішпен, топ серіктестерімен, ғылыми қызметкермен белсенді өзара әрекеттесуін анықтайды [Артемов, 2006: 14-18]. Интерактивтілік ұғымында негізгі фактор жаңа мәдени-білім беру ортасында тапсырмаларды орындау процесінде оқушылар арасындағы өзара іс-қимыл болып табылады.

Тарихқа қатысты А.А. Егоров музейде оқушылардың интерактивті әрекетінің үш түрін анықтайды.

- Тарихи қайта құру – ежелгі заттарды, адамдар мен оқиғалардың келбетін сенімді түрде қайта құру;
- Тарихи модельдеу-жағдайлардың, оқиғалардың модельдерін белгілі бір дәрежеде немесе басқа дәрежеде құру;
- Тарихи еліктеу – оқиғалар мен заттарды белгілі бір дәрежеде көбейту. Көріп отырғаныңыздай, музейдегі интерактивті өзара әрекеттесудің бұл түрлерінің негізі тарихи сенімділік болып табылады [Егоров, 2008: 18-19.].

Музейде оқушылармен жұмыс істеудің дәстүрлі формалары бүгінде айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Енді экскурсияны авто гид немесе аудио гид арқылы жүргізуге болады. Педагогтар тарихи кейіпкерлерді «жандандыруды» және балаларды бүкіл спектакльді бейнелейтін театр элементтерімен іс-әрекетке тартуды көздейтін анимацияны экскурсоводтағы инновациялық бағыт деп санайды. Театрландырылған сабақтардың өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл оларды дәстүрлі емес формаларға жатқызуға мүмкіндік береді. Бұл сабақтар белгілі бір тарихи бейнені жасауға мүмкіндік беретін драмалық заңдарға негізделген. Сондықтан қойылым сабақтар музейдің мәдени-білім беру кеңістігін кеңейтеді.

Музей мұғалімдерінің арасында балалар аудиториясымен жұмыс істеудің дәстүрлі және жаңа түрлері туралы ортақ пікір жоқ. Консерваторлар жұмыстың дәстүрлі емес

түрлерінің пайда болуын кеңістігінің жойылып, оның таза ойын-сауық мекемесіне айналуының белгісі ретінде қарастырады. Музей мұғалімдерінің алдыңғы қатарлы бөлігі келушілермен жұмыс істеудің жаңа әдістері мен формалары музейдің білім беру әлеуетін күшейтеді және «ойын-сауық арқылы білім беруді» қолдайды деп санайды [Борисова, 2009: 33].

Балалар аудиториясымен жұмыс істеу әдістері мен тәсілдері негізінен мектептегі тарих мұғалімдерінің қолданатын әдістерімен салыстырылады. Н. Ланкова әдістердің классификациясын беріп, оларды сөздік, көрнекі және практикалық деп бөлді. Әңгімелесу мен әңгімені ауызша, ал демонстрацияны (балаларды табиғи түріндегі экспонаттармен визуалды-сенсорлық таныстыру) және иллюстрацияны (жалпақ бейнелер мен бейнематериалдарды көрсету арқылы заттарды қабылдау) көрнекі деп жіктейді. Автор практикалық әдістер ретінде ойынды, рөлдік ойындарды (сценарийді) және өткенге шолуды (қайта құру) қосқан [Ланкова, 2014: 3-8].

Е.Г. Артемов балалармен музей жұмысының әдістеріне тарихи ортаға «сүңгу», тарихи оқиғаларды (бала рөлге ие болады) рөлдік ойнауды қарастырады. Ол сондай-ақ репродуктивті әдісті (тапсырмалар жүйесі), өнімді әдісті (мәселені шешуді), зерттеу әдісін (музей нысанын зерттеу), фактілерді, оқиғаларды, жағдайларды модельдеу және қайта құру (алыпсатарлық және пәндік), озық көтермелеуді, яғни музейде балалардың белсенділігін ынталандыруды ұсынады.

Музей педагогикасы – бұл балаларда гуманистік құндылықтарды қалыптастыруға және табиғатқа, әлемге және басқа адамдарға сезімтал қарауға көмектесетін инновациялық педагогикалық технология.

Музей мен мектеп арасындағы серіктестік моделі бүгінгі күні музейлер жанындағы арнайы оқу орындары мен орталықтар аясында мектеп пен музей педагогикасының интеграциясына негізделген. Музей мұғалімдері өз сабақтарында мектепте оқытудың әдіс-тәсілдерін және балаларға арналған арнайы оқу әдебиеттерді, естелік күнделіктерін, сөздіктерді, белсенділік парақтарын, тапсырмалары бар балаларға арналған нұсқаулықтар мен журналдарды, буклеттер, сувенирлер, бейне өнімдерді пайдалану арқылы мектеп тарихына үлкен қадам жасады. Көптеген мұғалімдер шәкірттерін үнемі музейге апарды, тіпті музейлік оқу бағдарламалары мен ғылыми конференцияларға қатысады. Музейлерде мұғалімдердің арнайы шеберханалары мен мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстары жұмыс істейді.

**Қорытынды.** Музей жәдігерлерін ұлттық мәдениетіміздің дерегі және жастарды рухани жағынан тәрбиелеу құралы ретінде педагогикалық тұрғыдан қарастыру, музей шығармашылығын дамытуда арнайы ғылыми бағыт ретінде музейлік педагогиканы, оның теориялық-методологиялық негіздерін қалыптастыру бүгінгі күннің басты талабы.

## ӘДЕБИЕТ

- Артемов Е.Г.* Музейно-педагогические технологии. Санкт-Петербург, 2006. С. 14-18.
- Борисова М.* Культурно-образовательная деятельность музеев // Музей. 2009. № 5. С. 33.
- Гафар Т.* Образование в современном музее: типы программ и направления развития // Музей как пространство образования: игра, диалог, культура участия / Под ред. А.А. Щербаковой. Москва, 2012. С 34.
- Егоров А.А.* Историческое моделирование как основа построения и проведения интерактивных программ // Кремль – детям. Сост. Л.И. Кондрашова, Е.Н. Крючкова. Москва, 2008. С. 18-19.
- Егізбаева М., Жұматаев Р.* Музей педагогикасы. Оқу құралы. Алматы, 2012. 122 б.
- Короткова М.В.* Методика реализации культурно-образовательных программ для подростков в музейной практике // Музей без барьеров. Москва, 2013. С. 46.
- Ланкова Н.* Основные методические принципы работы с детьми в музее // Музей. 2006. № 6. С. 60-63. Источник: Преподавание истории в школе. 2014. № 4. С. 3-8.



*Мастеница Е.Н.* Музей как центр культурной коммуникации // Труды государственного музея истории Санкт-Петербурга. Музейная педагогика в современной музейной коммуникации / Под ред. Т.А. Чумак, И.А. Карпенко. Санкт-Петербург, 2008. С. 11.

*Морозова А.Н. Мельникова О.В.* Музейная педагогика. Москва, 2006. 416 с.

Музееведение. Музеи исторического профиля / Под ред. К.Г. Левыкина, В. Хербеста. Москва, 1988. 431 с.

*Решетников Н.И.* Музейная педагогика как теоретическая проблема // Музееведение. Музеи мира. Москва, 1991. С. 262-268.

*Столяров Б.А.* Педагогический контекст образовательной деятельности художественного музея // Музей и общество. Проблемы взаимодействия. Сб. научных трудов под ред. И.М. Косовой, Москва, 2001 С. 46.

*Столяров Б.А.* Педагогические аспекты образовательной деятельности музея. Санкт-Петербург, 2008. С. 272.

*Федоров Н.Ф.* Музей, его смысл и назначение // Сочинения. Москва, 1982. С. 603.

*Шейнина О.Э.* Музейная педагогика – средство расширения возможностей учителя в учебно-воспитательной деятельности в профильной школе // О преподавании истории. Методическое пособие. / Под ред. С.И. Козленко. Москва: МИИО, 2009. С. 182.

*Шляхтина Д.М., Мастеница Е.Н.* Проблемное поле музейной педагогики; понятие, сущность, векторы современного развития // Актуальные проблемы социальных наук. Герценовские чтения. Санкт-Петербург, 2005. С. 405.

*Шулепова Э.А.* Основы музееведения. Москва, 2005. 504 с.

## REFERENCES

*Artemov E.G.* Muzeino-pedagogicheskiye tekhnologii [Museum and pedagogical technologies]. St. Petersburg, 2006, pp. 14-18. (In Russian)

*Borisova M.* Kul'turno-obrazovatel'naya deyatel'nost' muzeyev [Cultural and educational activities of museums] // Museum. 2009. № 5. P. 33. (In Russian)

*Gafar T.* Obrazovaniye v sovremennom muzeye: tipy programm i napravleniya razvitiya [Education in a modern museum: types of programs and directions of development] // Museum as a space of education: game, dialogue, culture of participation / Ed. A.A. Shcherbakova. Moscva, 2012. P. 34. (In Russian)

*Egorov A.A.* Istoricheskoye modelirovaniye kak osnova postroyeniya i provedeniya interaktivnykh programm [Historical modeling as the basis for building and conducting interactive programs] // Kremlin for children. Comp. Kondrashova L.I., Kryuchkova E.N. Moscva, 2008, pp. 18-19. (In Russian)

*Egizbaeva M., Zhumataev R.* Muzej pedagogikasy [Museum pedagogy]. Textbook. Almaty, 2012. 122 p. (In Kazakh)

*Korotkova M.V.* Metodika realizatsii kul'turno-obrazovatel'nykh programm dlya podrostkov v muzeynoy praktike [Methodology for the implementation of cultural and educational programs for adolescents in museum practice] // Museum without barriers. Moscva, 2013. P. 46. (In Russian)

*Lankova N.* Osnovnyye metodicheskiye printsipy raboty s det'mi v muzeye [Basic methodological principles of working with children in the museum] // Museum. 2006. № 6, pp. 60-63. Source: Teaching history at school – 2014. № 4, pp. 3-8. (In Russian)

*Mastenitsa E.N.* Muzey kak tsentr kul'turnoy kommunikatsii [Museum as a center of cultural communication] // Proceedings of the State Museum of the History of St. Petersburg. Museum pedagogy in modern museum communication / Ed. T.A. Chumak, I.A. Karpenko. St. Petersburg, 2008. P. 11. (In Russian)

*Morozova A.N. Melnikova O.V.* Muzeynaya pedagogika [Museum pedagogy]. Moscva, 2006. 416 p. (In Russian)

Музееведение. Музеи исторического профиля [Museology. Historical profile of museums] / Ed. K.G. Levykin, V. Herbest. Moscva, 1988. P. 272. (In Russian)

*Reshetnikov N.I.* Muzeynaya pedagogika kak teoreticheskaya problema [Museum pedagogy as a theoretical problem] // *Museology. Peace Museum. Moscva, 1991, pp. 262-268. (In Russian)*

*Stolyarov B.A.* Pedagogicheskiy kontekst obrazovatel'noy deyatel'nosti khudozhestvennogo muzeya [Pedagogical context of educational activities of the art museum] // *Museum and society. Interoperability issues. Sat. scientific works edited by I.M. Kosovoy, Moscva, 2001. P. 46. (In Russian)*

*Stolyarov B.A.* Pedagogicheskiye aspekty obrazovatel'noi deyatel'nosti muzeya [Pedagogical aspects of the educational activities of the museum]. St. Petersburg, 2008. P. 272. (In Russian)

*Fedorov N.F.* Muzey, yego smysl i naznachenie [Museum, its significance and purpose] // *Works. Moscva, 1982. P. 603. (In Russian)*

*Sheinina O.E.* Muzeinaya pedagogika – sredstvo rasshireniya vozmozhnostei uchitelya v uchebno-vospitatel'noi deyatel'nosti v profil'noi shkole [Museum pedagogy is a means of expanding the capabilities of a teacher in educational activities in a specialized school] // *On teaching history. Methodical manual. Ed. S.I. Kozlenko. 2009. P. 182. (In Russian)*

*Shlyakhtina D.M. Mastenitsa E.N.* Problemnoye pole muzeynoy pedagogiki; ponyatiye, sushchnost', vektory sovremennogo razvitiya [Problem field of museum pedagogy; concept, essence, vectors of modern development] // *Actual problems of social sciences. Herzen readings. St. Petersburg, 2005. P. 405. (In Russian)*

*Shulepova E.A.* Osnovy muzeievedeniya [Fundamentals of museology]. Moscva, 2005. 504 p. (In Russian)

**Автор туралы мәлімет:** Уркинбаева Айгүл Жәнібекқызы – «Әзірет Сұлтан Ұлттық тарихи-мәдени музей-қорығы. Ғылыми қызметкер (Әйтеке би көш. №1Б, Түркістан қ. Қазақстан Республикасы), <https://orcid.org/0009-0006-4004-1167>. E-mail: [u.aigul1972@mail.ru](mailto:u.aigul1972@mail.ru)

**Сведения об авторе:** Уркинбаева Айгүл Жанибековна – Национальный историко-культурный музей-заповедник «Азрет Султан». Научный сотрудник (ул. Айтеке №1Б, г. Туркестан. Республика Казахстан), <https://orcid.org/0009-0006-4004-1167>. E-mail: [u.aigul1972@mail.ru](mailto:u.aigul1972@mail.ru)

**Information about the author:** Aigul Zh. Urkinbaeva – National Historical and Cultural Museum-Reserve “Azret Sultan”. Researcher (St. Aiteke No. 1B, Turkestan. Republic of Kazakhstan), <https://orcid.org/0009-0006-4004-1167>. E-mail: [u.aigul1972@mail.ru](mailto:u.aigul1972@mail.ru)

*Редакцияға түсті / Поступила в редакцию / Entered the editorial office: 22.05.2025.*

*Рецензенттер мақұлдаған / Одобрено рецензентами / Approved by reviewers: 12.06.2025.*

*Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted for publication: 20.06.2025*